

KAREL MATĚJ ČAPEK-CHOD

21. 2. 1860 - 3. 11. 1927

Po první světové válce vstupují do literatury mladší vývojové proudy realistické prózy - naturalismus a psychologický realismus. Položily základ modernímu společenskému románu 20. století. Těžiště pozornosti přesunuly z vesnice do města, sledovaly narůstání hlubokých vnitřních protikladů velkoměstské společnosti. Hluboké analýze byla podrobena měšťanská vrstva, která se ocitla na prahu rozkladu, neschopná tvorby společných životních hodnot. V literatuře se objevují příběhy lidí drcených společenským mechanismem, neproduktivním životním stylem a prostředím, tragika marných vzpour i ztrát životní energie, neschopnosti vymknout se ze začarovaného kruhu sobectví, cizoty, skepse a rezignace. Otřesná zkušenost války obrátila pozornost autorů na mravní obrodu jednotlivce, k individuálnímu mravnímu zápasu.

Jedním z nejsobitějších tvůrců českého realistického a naturalistického románu a povídky na počátku 20. století byl spisovatel Karel Matěj Čapek-Chod. Narodil se 21. února 1860 v Domažlicích, kde vystudoval gymnázium. V Praze se dal zapsat na práva, studia však nedokončil; začal se zabývat žurnalistikou, které se pak věnoval celý život. Byl redaktorem konzervativně zaměřených deníků - nejprve olomouckého Našince, poté pražských deníků Hlas národa, Národní politika a Národní listy. V Národních listech působil v letech 1900-1925. Zde se později rovněž setkal s bratry Čapky a pro odlišení začal používat ke svému jménu přídomek Chod. Jako novinář důkladně poznal nejrůznější sociální oblasti od pražské umělecké bohémy a zákulisí divadel až k zemitým obyvatelům Podskalí a starého Františku. Pronikl do života průmyslníků a dobře znal i zapadlé kouty tehdejší Prahy s jejími hospůdkami a osudy jejich návštěvníků.

Vedle novinářské a vlastní slovesné tvorby se Čapek-Chod věnoval také výtvarné a divadelní kritice, v níž proslul jako řízný polemik.

Čapkovo dílo vyzrávalo velmi pomalu. Jeho vypravěčský talent, znalost životního stylu a mentality různých společenských vrstev se sice projevila již v prvním tvůrčím období, kdy napsal několik souborů povídek, romaneto *Nezápadnější Slovan* (1893), novelu *Dar svatého Floriana* (1902) a další, ale v této době byl spíš vnímán jako pokračovatel tradice žánrového obrázku, u jehož zrodu sice stál sám Neruda, ale který kritikou nebyl příliš ceněn. Podobně jako Neruda a jeho pokračovatelé zakládá Čapek-Chod svá díla na dokonalé znalosti prostředí a lidských typů. Svou první knihu *Povídky* (1892) vydal až ve svých čtyřiceti letech. Většina z nich je situována do Olomouce a opírá se o sociální tematiku. Romaneto *Nezápadnější Slovan* ve třech kapitolách - romantické, realistické a naturalistické - zobrazuje životní osud studenta astronomie, který ztratil po nemoci paměť a jeho další život na zapadlé železniční stanici na Šumavě je až krutě tragikomický. Následoval román z pražské periferie *V třetím dvoře* (1895) a tři svazky novel (*Patero novel*, *Nové patero* a *Patero třetí*), v nichž se projevil jako bystrý pozorovatel lidských osudů.

Teprve nad *Kašparem Lénem mstitelem* (1908) kritika pochopila, čím jeho dílo běžný horizont žánrového obrázku převyšuje. Tento román je kriminálním příběhem zedníka, který se mstí za svedení milenky. Kašpar Lén je také prvním Čapkovým dílem, v němž se plně projevuje autorův naturalismus. Čapek odstraňuje ze svého díla přímá hodnocení příběhu, jeho úsilí je zaměřeno k přesné charakteristice postav a prostředí, aby byla zřejmá vnější i vnitřní determinace Lénovy msty. Přibližně v době, kdy vyšel *Kašpar Lén mstitel*, začal Čapek pracovat na novelách, jejichž ústřední postavou je básník a korektor Antonín Vondřejc. Z těchto novel vznikl pak vrcholný román Čapka-Choda *Antonín Vondřejc* (část 1915). Po něm následuje série rozsáhlých románů *Turbina* (1916), *Jindrové* (1921), *Vilém Rozkoč* (1923) a *Řešany* (1927), podávajících barvitý život Prahy od 80. let minulého století po dobu těsně po 1. světové válce. Těchto pět románů tvoří volně související cyklus, který vyslovuje spisovatelovu pesimistickou životní filozofii. *Turbina* líčí vzestup a úpadek staropražské továrnické rodiny Ulliků.

Vrcholné dílo českého naturalismu je rozsáhlý román *Antonín Vondřejc, příběhové básníka* (1917-18), tragikomický příběh mladého básníka svázaného svým vlastním osudem, svou bídou a životní deziluzí. Vondřejc není pánem svých činů ani v

nejmenším: vždy je tu něco, co ho nutí jednat jinak, než by jeho přirozenost a lidská hrdost žádaly. Není mu přáno plně rozvíjet své vlohy. Zakouší neuznání, posměch, hmotné strádání. Nedočká se svého prvního skutečného úspěchu: na jeho prahu, vyčerpán, zničen a ponížen, zemře. Román *Jindrové* líčí na pozadí první světové války podivný vztah otce k nemanželskému synovi, který se vrátí z fronty osleplý a nachází svou nevěstu svedenou otcem. V díle jde především o problém mravního poměru rodičů k dětem a otázku otcovské odpovědnosti. Mladý Jindra odčिňuje otcovu vinu a svým soucitem napravuje narušené základní lidské vztahy. Tragickým vyústěním románu je podtržen autorův protest proti nesmyslnosti a zřůdnosti války, vůči níž Čapek-Chod není a nechce zůstat lhostejným.

Rozpor mezi naturalistickým determinismem a úsilím o mravní obrodu vedl Čapka-Choda postupně ke zdůrazňování kladných rysů postav a životních hodnot na úkor umělecké přesvědčivosti. Poválečné romány *Vilém Rozkoč* (1923) a *Řešany* (1927) zobrazují životní a uměleckou dráhu sochaře z proletářského prostředí, který se válečnými zkušenostmi vyléčí ze svého neplodného bohémství a teprve potom je schopen vytvořit skutečné umělecké dílo. Ojedinělým žánrovým pokusem je esejistická povídka *Větrník* (1923), výklad z praktické poetiky se zřejmými polemickými replikami na kritiky autorova díla. K. M. Čapek-Chod se rovněž pokoušel, i když bez většího úspěchu, o dramata (např. *Básníková nevěsta*.)

Spisovatel si v celém svém díle určil za hlavní cíl vylíčit závislost individua na prostředí, jež ho sráží ze všech svobodných rozhodnutí a posléze ho i úplně zničí. Jeho předností bylo to, jak dovedl opřít svou pozorovací schopnost o odbornou znalost prostředí a lidí, světa řemesel a živností, oblasti učenecké a umělecké.

Za své hrdiny si vybíral lidi deformované povoláním, zjevy vymykající se průměru a nešťastníky, jež osud nějak poznamenal. Stejně spolehlivě však dovedl stopovat i zcela normální duševní pochody průměrných lidí z davu.

Celé dílo Karla Matěje Čapka-Choda, jakási balzakovská "lidská komedie", je mohutným dokumentárním obrazem naší společnosti, jejíž oblast zkoumá do nejpodrobnějších hnutí a kterou líčí do posledních technických detailů.